

Două proiecte despre migrație: o sinteză și un început¹

Ofelia ICHIM, Florin-Teodor OLARIU*

Key-words: *Romanian migration, cultural identity, Italy, Hungary*

Cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea a reprezentat pentru spațiul european o perioadă în care s-a încercat cu consecvență punerea în practică a unui drept fundamental al cetățenilor noii Europe, și anume acela al liberei circulații. Principalii pași făcuți în acest sens au fost, mai întâi, Tratatul de la Paris (CECO – Tratatul de constituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului), semnat în 1951, Tratatul de la Roma din 1957 (Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene), redenumit ulterior, în 1993, Tratatul de constituire a Comunității Europene), Actul Unic European semnat în 1986, Tratatul de la Maastricht semnat în 1993 și Tratatul de la Amsterdam semnat în 1997. În anul 2000, Consiliul Uniunii Europene, Parlamentul European și Comisia Europeană au semnat, în cadrul Consiliului European de la Nisa, *Carta drepturilor fundamentale*, care reunește drepturile civile, politice, economice, sociale prevăzute în documente europene, cu caracter internațional și național. Articolul 15 al Cartei stipulează dreptul oricărui cetățean din UE de a căuta un loc de muncă, de a se stabili sau de a furniza servicii în orice stat membru. Același document include reglementări în legătură cu cetățenia europeană: se recunoaște dreptul de vot oricărui cetățean al Uniunii, dreptul de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European, în oricare stat membru al Uniunii în aceleași condiții ca și rezidenții aceluși stat. Totodată, este afirmat dreptul tuturor cetățenilor UE de a circula liber în Europa, de a avea acces la documente și de a se adresa Mediatorului European pentru exercitarea dreptului de petiționare. Libera circulație a persoanelor implică eliminarea discriminărilor între cetățenii statului membru unde aceștia se află sau își desfășoară activitatea și cetățenii celorlalte state membre care muncesc pe teritoriul acestui stat. Discriminările se pot referi la condițiile de intrare, deplasare, muncă, angajare, remunerație. Asigurând un astfel de regim nediscriminatoriu, se realizează libera circulație a persoanelor în spațiul comunitar.

În ceea ce privește circulația de tip transnațional a românilor de după momentul 1989, aceasta a trecut prin trei etape, și anume:

a. etapa 1990–1995, având ca principale destinații țări precum Israel, Turcia, Italia, Ungaria și Germania;

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul Proiectului „Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, ID 56815.

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala Iași a Academiei Române, România.

b. etapa 1996–2002, când, în plus față de țările din prima etapă, se adaugă acum Canada, Spania și SUA;

c. etapa 2002–prezent, acum destinațiile preferate ale românilor devenind Spania și Italia.

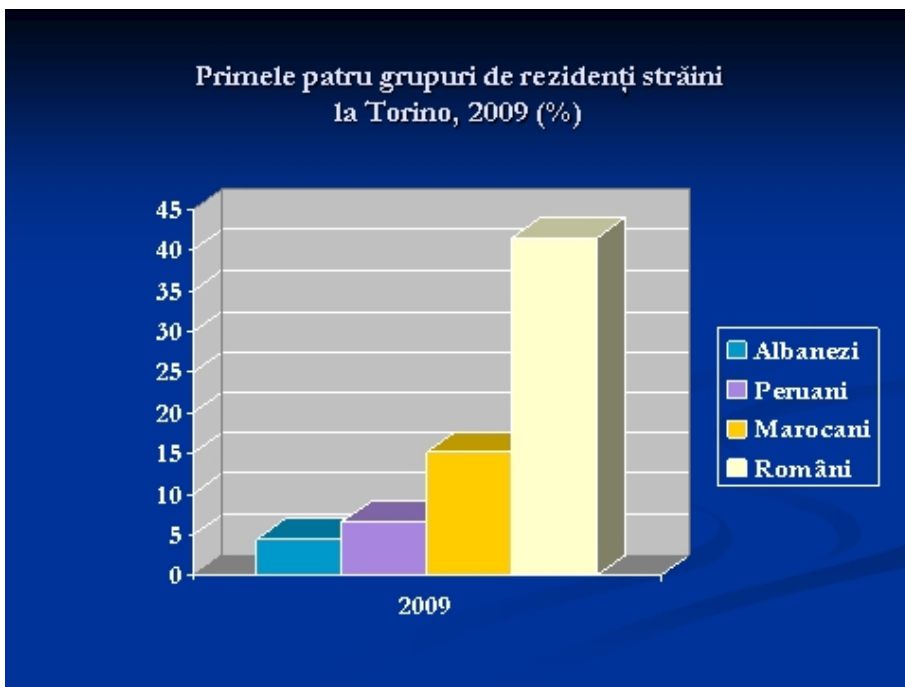
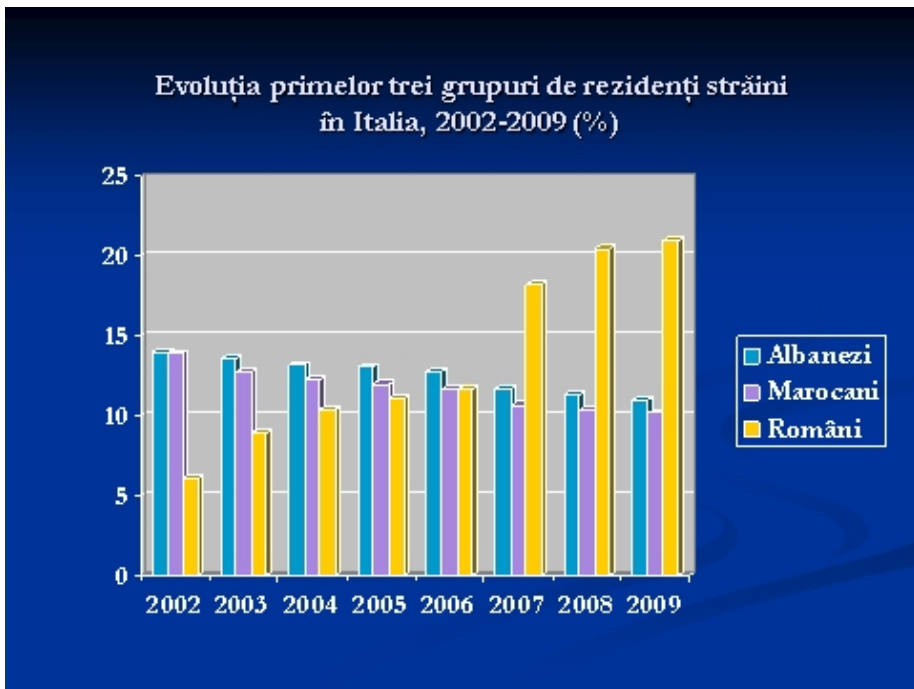
1. Proiectul *Emigranți din România la Torino (1989-2009): O abordare cultural-antropologică* a fost conceput pentru o perioadă de 3 ani de zile (2007–2009), fiind finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al României. Beneficiind de o echipă interdisciplinară (un istoric, un psiholog, un sociolingvist și un cercetător pentru probleme culturale), proiectul a fost propus de Asociația Culturală „A. Philippide” și a beneficiat doi ani la rând de sursa de finanțare deja amintită, din păcate ultima etapă, din cel de-al treilea an, nemaivând suport financiar din cauza crizei economice. Parteneră a echipei de cercetători români a fost Primăria din Torino, precum și doi dintre membrii Catedrei de limbă și literatură română a Universității din Torino, respectiv prof. univ. dr. Marco Cugno și asistent dr. Roberto Merlo.

Românii din Italia reprezintă la ora actuală cea mai numeroasă comunitate de rezidenți străini, cu un număr de 887.763 membri, conform statisticilor oficiale ale Institutului Național de Statistică din Italia (ISTAT) pe anul 2009.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Albania	216.582 (13,97%)	270.383 13,58%	316.659 13,18%	348.813 13,06%	375.947 12,79%	401.949 11,70%	441.396 11,34%	466.684 11,01%
Maroc	215.430 (13,90%)	253.362 12,73%	294.945 12,27%	319.537 11,96%	343.228 11,67%	365.908 10,65%	403.592 10,37%	431.529 10,18%
România	95.039 (6,13%)	177.812 8,93%	248.849 10,39%	297.570 11,14%	342.200 11,64%	625.278 18,21%	796.477 20,46%	887.763 20,96%

Comunitatea luată în discuție a cunoscut o evoluție spectaculoasă în perioada 2002–2009, reușind să crească aproape de 10 ori în respectivul interval de timp, fiind la ora actuală aproximativ de două ori mai mare decât următoarele două comunități, cea a albanezilor și cea a marocanilor, mult mai vechi în acest spațiu. Un salt apreciabil în acest sens s-a înregistrat în anul 2007, an în care românii au devenit prima comunitate de imigranți sub aspect numeric în Peninsulă.

În Torino – locul cercetărilor noastre de teren –, comunitatea românilor numără, după aceleași statistici ale Institutului Național de Statistică din Italia, 51.017 de membri, fiind a doua ca mărime, după cea din Roma, unde s-au înregistrat 65.099 rezidenți români. La Torino, românii sunt urmați de marocani, peruani și de albanezi, însă într-un procentaj mult mai scăzut, românii fiind, în comparație cu marocanii, care ocupă locul al doilea, de aproape trei ori mai numeroși. Trebuie să precizăm, de altfel, faptul că prezența românească este semnificativă nu numai în orașul Torino, ci și în împrejurimi și în întreaga regiune Piemonte, unde există numeroase comunități românești din ce în ce mai vizibile în viața socială și economică a zonei.

În timpul celor două deplasări la Torino efectuate în 2007 și în 2008, echipa cercetătorilor ieșeni a discutat cu autoritățile române de la Consulatul general al României la Torino, cu autoritățile italiene din Primăria torineză, cu reprezentanți ai Caritas Torino, cu președinții asociațiilor culturale românești din Torino și din regiunea Piemonte, cu preoții români de diferite confesiuni religioase, cu scriitori și artiști plastici români stabiliți în Torino, cu ziariști (inclusiv specialistul care se ocupă de site-ul Primăriei și de cel al Consulatului român), cu cadrele didactice de la Facultatea de Litere a Universității din Torino, cu dl. Pietro Cingolani (cercetător pe probleme de imigrație în cadrul FIERI – „Forum Internazionale Europeo di Ricerche sull’Immigrazione”), cu profesori angrenați în susținerea cursului de civilizație, limbă și cultură română în școlile torineze, cu alte persoane cu studii superioare care fie că își exercită profesia, fie că prestează munci necalificate, cu studenți de origine română care, deși studiază la alte facultăți ale Universității, sunt interesați să frecventeze cursurile de limba română de la Facultatea de Litere, cu muncitori și mici întreprinzători români. Ca metodă de lucru, am utilizat în primul an chestionare, iar în al doilea an am apelat la interviuri narative de tip „povestea vieții” cu români aflați pe diferite paliere socio-profesionale, pentru a cunoaște în mod direct problemele sociale, economice, culturale, lingvistice cu care s-au confruntat în procesul integrării în societatea-țintă.

În stabilirea parametrilor socioculturali între care se desfășoară viața comunității românești din Torino, un rol important l-au avut întrevederile cu președinții asociațiilor românești „Frăția”, „Bucovina”, „Carpatina” (promotoare a ziarului româno-italian „Obiectiv”), „Dacia” (din Borgaro), „Ovidio” (din Chieri), cu reprezentanții bisericii, cu cele două cadre didactice care pun în practică proiectul MEC al cursului de cultură și civilizație română în școlile torineze, cu studenții români din Universitatea din Torino, cu pictorița Mariana Păpară (care a deschis prima și singura galerie de artă românească din Italia fiind, totodată, președintele Asociației Artistice Internaționale „Aripa”), cu sculptorul Ionel Alexandrescu (deținător al multor premii italiene pentru operele sale artistice), cu scriitori români lansați în spațiul cultural lingvistic italian (Valeria Mocănașu, Mihai Butcovan, Viorel Boldiș), precum și cu un mare număr de persoane cu studii de nivel mediu și cu vârste diferite.

Un schimb util de perspective și de metodologie de abordare a fenomenului migraționist românesc l-a constituit discuția avută cu cercetătorul Filippo Laurenti de la „Laborator Creativo” din Torino, interesat de promovarea rezultatelor echipei sale în încercarea de a intermedia o percepere socială adecvată a comunității românești în raport cu celelalte comunități migraționiste torineze, precum și în raport cu societatea gazdă.

Pe parcursul celei de-a doua anchete de teren, am fost martori la demararea unui proiect al Asociației „Bucovina” ce a constat în prezentarea într-un liceu important torinez a unei serii de 5 documentare despre România, în scopul unei mai bune percepții a realităților socioculturale, dar și turistice românești de către copiii comunității românești din zona Piemonte. Printre elevii care au participat la vizionarea primului film și, apoi, la discuții s-au aflat, pe lângă cei de etnie română (aici întrând și elevi din Republica Moldova), și italieni, albanezi, peruani,

argentinieni etc., liceul respectiv fiind frecventat de copii provenind din rândul minorităților care locuiesc în Torino.

În timpul deplasării din perioada 1–22 noiembrie 2008 am luat legătura și cu Francesco Vieti, autorul cărții *Torino è casa nostra* (însușind mărturii despre integrarea tuturor minorităților naționale din Torino), precum și cu d-na Violeta Popescu, autoarea cărții *Personalită române în Italia. Interviste. Storie ed esperienze*. Toate aceste mărturii înregistrate cu ajutorul reportofonului, informațiile scrise privind statutul și activitatea asociațiilor, mass-media românească (respectiv ziarul „Obiectiv” urmat, după desființare, de ziarul „Ora României”, un post local de radio în limba română și o emisiune TV de actualități din România și din Piemonte în limba română), răspunsurile la chestionare constituie o bază de date care reprezintă, în primul rând, o importantă sursă de informație pentru specialiștii interesați de complexa problematică migraționistă.

La nivelul asociațiilor culturale, sunt semnale că „piața” începe să se maturizeze, în sensul că principiul concurențial își face simțită prezența din ce în ce mai puternic: există aproximativ nouă asociații culturale în Torino și în împrejurimi, însă, deși numărul s-ar părea să fie destul de mare pentru o comunitate relativ recentă, activitatea lor se suprapune doar în mică măsură, fiecare tinzând să acopere o anumită „nișă” în sfera socioculturalului. Pe de altă parte, am constatat o creștere a nevoii unei reprezentări cât mai coerente a propriilor expectanțe referitoare la tipul de activități organizate în cadrul comunității: manifestările culturale care lasă de dorit atât la nivelul performanței artistice, cât și, implicit, la cel al exprimării adecvate a propriului specific etnocultural sunt prompt sancționate de membrii comunității. Putem considera acest fapt ca fiind încă un semnal al maturizării sub aspect identitar a românilor din zonă, în sensul creșterii responsabilității colective față de elementele cu încărcătură identitară livrate *Celuilalt*, elemente care vor contribui în cele din urmă la configurarea heteroimaginii proprii comunității, înțelesă ca sumă de reprezentări, atitudini și imaginar colectiv prin intermediul cărora societatea gazdă (cea italiană, în cazul de față) internalizează raporturile cu comunitățile de imigranți.

2. Proiectul *Diaspora românească din Budapesta (1989–2010)*. O analiză *socio-culturală* este un proiect româno-ungar ce se desfășoară pe linia schimburilor interacademice, cei doi parteneri implicați în proiect fiind Institutul de Filologie Română „A. Philippide” și Institutul de Lingvistică al Academiei Ungare de Științe, proiectul urmând a se desfășura în perioada 2010–2012.

Ca obiective urmărite, menționăm:

– contactul direct cu cât mai mulți membri ai comunității românești din Budapesta, în scopul sondării imaginii colective, a dinamicii reprezentărilor și a stereotipurilor, cercetarea aspectelor socio- și psiholingvistice ale imigrației românești etc.;

– contactul direct cu autoritățile ungare și românești (ambasadă/ consulat, asociații culturale, biserici etc.) implicate în gestionarea fenomenului migraționist;

– realizarea unei baze de date cu interviuri de tip „povestea vieții”, cu o focalizare specială asupra dimensiunii sociolingvistice a imigrației

Referitor la metodele folosite, acestea vor fi, în mare, aceleași cu cele utilizate în proiectul vizând comunitatea românească din Torino, și anume:

– chestionare (întrebări închise + întrebări deschise) adresate subiecților, centrate pe aspecte diverse (culturale, sociolingvistice, imaginar colectiv etc.);

– cercetări biografice cu interviuri narative (*biografii lingvistice*);

– monitorizarea vieții cultural-artistice a comunității românești din Budapesta (Ambasadă, Institutul Cultural Român, Catedra de Română a Universității ELTE din Budapesta, asociații culturale etc.).

După primele cercetări efectuate în 2010, putem să prezentăm la ora actuală câteva rezultate cu caracter general:

a) La nivel istoric, se remarcă existența a două tipuri de imigrație:

- imigrația românească istorică, provenită din zonele românești de graniță ale Ungariei;

- imigrația românească recentă (după 1989), provenită din diferite zone ale României.

b) La nivel geografic-demografic, se constată o structură bipolară a imigrației românești din Budapesta sub aspectul regiunii de proveniență :

- imigrația românească provenită din zona Ardealului (în cadrul căreia predomină elementul maghiar);

- imigrația românească provenită din zona extra-carpatică.

c) La nivel sociolingvistic, se pot face următoarele constatări:

- în comparație cu imigrația românească recentă din alte state europene (Italia, Spania etc.), în cadrul comunității românești din Budapesta există o situație cu totul aparte la nivel (socio)lingvistic: ca urmare a diferenței majore sub aspect genetic între cele două limbi (româna, ca limbă sursă, și maghiara, ca limbă țintă), procesul inserției imigranților la acest nivel ridică probleme speciale, mult mai complexe decât în celelalte țări;

- etnicii maghiari originari din România, vorbind (/fiind recunoscuți de localnici ca vorbind) un dialect al limbii maghiare standard, au, la rândul lor, probleme sub aspectul integrării (socio)lingvistice.

d) La nivel organizațional, pot fi menționate următoarele aspecte:

- ca urmare a numărului relativ restrâns de imigranți, în cadrul comunității românești din Budapesta există puține forme/inițiative de instituționalizare a vieții socio-culturale; singurul centru semnificativ în acest sens rămâne biserica ortodoxă (unde activează și Asociație Femeilor Creștine), care își desfășoară activitatea într-o aripă a Curților Gojdu;

- municipalitatea din Budapesta sprijină financiar organizarea instituțională a minorităților etnolingvistice, în baza asocierii libere.

În final, preconizăm că rezultatele celor două proiecte prezentate mai sus vor putea contribui, printr-o cercetare contrastivă motivată și susținută de distanța la nivel etnocultural între cele două areale analizate, la o mai bună înțelegere a mecanismelor de adaptare pe care indivizii și colectivitățile le dezvoltă și le pun în aplicare în contexte migratorii.

Bibliografie

- Munteanu 2009: Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria*, vol. I (Presa), Jula, Editura Noi, 2006; vol. II (Literatura românilor din Ungaria), Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2009.
- Pittau, Ricci, Silj 2008: Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silj, *Romania: Immigrazione e lavoro in Italia*, Caritas Italiana, Roma.
- *** *Immigrazione. Dossier Statistico 2008*, Caritas/Migrantes, Edizioni Idos, Roma, 2008.
- *** *Istituto nazionale di statistica* (<http://www.istat.it>).

Two Projects about Migration: a Synthesis and a Beginning

Our article refers to two projects dealing with the Romanian phenomenon of migration: *Romanian Immigrants in Turin (1989 – 2009): a Cultural-Anthropologic Approach* and *The Romanian Diaspora from Budapest (1989 – 2010). A Socio-Cultural Analysis*. The first project was financed by the Romanian Foreign Ministry and its team was an interdisciplinary one, including several researchers with different competences in this field of activity. The second project is the result of an interacademic agreement between the Hungarian Academy of Sciences (the Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences) and the Romanian Academy (The „A. Philippide” Institute of Romanian Philology – The Iasi Branch of the Romanian Academy). The authors of this article are members in both teams. We present the results of our researches about the Romanians from Turin and our goals regarding the researches about the Romanians recently settled in Budapest.